

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod licencom Creative Commons Imenovanje 4.0 međunarodna.

Ružica PŠIHISTAL

Filozofski fakultet u Osijeku
Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jägera 9
HR – 31 000 Osijek
rpsihistal@ffos.hr

UDK 81'22
81-05 Eco, U

DOI: <https://doi.org/10.29162/ANAFORA.v7i2.9>

Pregledni članak
Review Article

Primljeno 19. studenoga 2020.

Received: 19 November 2020

Prihvaćeno 20. prosinca 2020.

Accepted: 20 December 2020

PRAVA TEKSTA. NEOGRANIČENA SEMIOZA I GRANICE TUMAČENJA – TRAGOM SEMIOTIKE UMBERTA ECA

Sažetak

Čitatelju je Eco otvorio vrata još u predsemiotičkoj fazi (*Opera aperta*, 1962), a potom ga je i naslovom (*Lector in fabula*, 1979) smjestio u samo središte „priče“ o semiotici književnosti. Preuzevši Peirceov pojam neograničene semioze kao ključ za semiotičku otvorenost teksta, što posljedično otvara potencijalno neograničen broj interpretativnih pokušaja u ekspanziji značenja, Eco je gotovo skrupulozno zabrinut za pogrešna tumačenja semioze. Njegovo ustrajno zagovaranje suradničkoga odnosa čitatelja i teksta sve snažnije poprima oblik apologetskoga zalaganja za prava teksta i nužde ocrtavanja minimalnih granica tumačenja (*The Limits of Interpretation*, 1990). Potencijalno neograničena semioza, poučavao je Eco, ne vodi apsolutnoj slobodi čitatelja, ne znači da interpretacija nema kriterije i da sve interpretacije imaju *happy end*. Bio je to glas koji se nije čuo. *Eksponencijalni* rast čitateljskih „prava“ i „sloboda“ bio je nezaustavljiv u poststrukturalizmu. Zašto su dekonstrukcija i rodni studiji, kao primjeri isključujućih perspektiva (radikalne *otvorenosti* teksta prepuštenog neograničenoj semiozi / radikalne *zatvorenosti* teksta koji ima samo ono značenje koje je unaprijed zadano), prekršaji suradničkoga odnosa prema tekstu i

možemo li u Ecovoj interpretativnoj semiotici pronaći epistemološka i metodološka uporišta za zaštitu ili ekološku održivost teksta pitanja su koja otvara ova studija.

Ključne riječi: Umberto Eco, književna semiotika, semioza, otvoreni tekst, granice tumačenja

Uvod

Tekst je, prema Umbertou Eco, „lijen (ili ekonomičan) mehanizam“ koji hoće da mu netko pomogne funkcionirati te živi od „viška“ smisla koji u njega unosi čitatelj („Model čitatelja“ 94). Čitatelj dakle nije samo komunikacijski partner u trokutu (autor, tekst, čitatelj), nego i uvjet njegove vitalne mogućnosti da jest (znači). Poigravši se latinskom uzrečicom *Lupus in fabula* Eco je već naslovom djela *Lector in fabula* (1979) smjestio čitatelja u samo središte „priče“ o semiotici književnosti. Čitatelj se pojavljuje u „pravi trenutak“, kada je s teorijske pozornice polako, ali sigurno nestajao tekst, a empirijskoga autora već odavno nije bilo.¹ Otvorivši vrata čitatelju još u u predsemiotičkoj fazi, u *Otvorenom djelu / Opera aperta* (1962), Eco je ubrzo uočio da su „prava“ čitatelja prenaplašena. Već tada, višekratno je kasnije obrazlagao (*Role 3; Limits 6; Interpretation and Overinterpretation* 23-24; 59-60; usp. Di Martino 259-60), poetika otvorenog djela nije značila apsolutnu slobodu čitatelja i pretpostavljala je „dijalektiku između prava teksta i prava čitatelja“. Zanimajući tu činjenicu pozornost je znanstvene javnosti uglavnom bila usmjerena samo na jednu stranu „otvorenog“ procesa.² Upoznavanje s američkim pragmaticizmom C. S. Peircea tijekom kasnih 60-ih i 70-ih, ugrađeno u nacrt cjelovite semiotike (*A Theory of Semiotics*),³ unosi novu perspektivu u kategoriju otvorenosti. Otvorenost se sada motri kroz kognitivni i pragmatički okvir interpretativne semiotike kojoj cilj nije ana-

¹ Autor kao suvereni gospodar značenja teksta nestao je s krajem pozitivizma, a kao trenutak njegove „službene smrti“ obično se uzima 1968. kao godina objavljivanja Barthesova eseja „Smrt autora“, za kojim slijedi Foucaultov tekst Što je autor objavljen 1969. „Rođenje čitatelja“, objavio je Barthes („Smrt autora“ 180), „mora se dogoditi uz cijenu smrti Autora.“

² To prenaplašavanje prava čitatelja vidljivo je, kako komentira Eco (*Limits* 50), iz činjenice da je ono što se u „strukturalističkim šezdesetim“ (kada nastaje *Otvoreno djelo*) činilo radikalnim, iz pozicija teorija radikalno orijentiranih na čitatelje izgleda prilično konzervativno.

³ *Teorija semiotike (A Theory of Semiotics)* iz 1975., u kojoj je Eco razradio cjelovitu teoriju semiotičkog znanja, definirao područja i metode, doseg i granice istraživanja, još uvijek vrijedi kao najoriginalniji pokušaj plodnoga dijaloga između strukturalizma i američkog pragmaticizma, povezanog s teorijom kodova u kojoj postupno, ali sigurno prevladava teorija semioze C. S. Peircea (Bianchi i Vassallo 6).

liza ili interpretacija teksta već sam čin čitanja/interpretacije. Nova paradigma, provedena u djelu *Lector in fabula*, donijela je kompleksan interdisciplinarni opis procesa čitanja⁴ i urodila novim konceptima, među kojima je na prvome mjestu model čitatelja. Model čitatelj, suprotno očekivanju, imao je međutim svrhu zaštititi „otvorenost teksta“ protiv neograničene interpretativne slobode empirijskih čitatelja. U djelu *Granice tumačenja (The Limits of Interpretation)*, objavljenom 1990., godinu dana nakon engleskoga prijevoda *Otvorenog djela (The Open Work)*, već je naslovom istaknuta potreba nadziranja interpretativne slobode. Neupitna otvorenost djela nošena zakonom potencijalno neograničene semioze ima pragmatička ograničenja i ne vodi zaključku da tumačenje nema kriterije: „Reći da je interpretacija (kao temeljna značajka semioze) potencijalno neograničena ne znači da interpretacija nema svrhu i da 'plovi' (*riverruns*) samo zbog sebe same. Reći da tekst potencijalno nema kraja, ne znači da *svaki* čin interpretacije može imati sretan kraj“ (Eco, *Limits* 6).⁵

Suradnički odnos teksta i čitatelja u različitim varijacijama ostaje temelj Eco-ve književne semiotike s progresivnim određivanjem minimalnih granica izvan kojih interpretacija više nije uključena u semiozičku ekspanziju značenja nego narušava semiotička načela vodeći u arbitrarne „uporabe“ teksta (Pisanty, „The Sememe as a Virtual Text“ 145; Bianchi, „Textual Ideological Structures“ 129–30; „Thresholds, Boundaries, Limits“ 121). Značenje teksta, kao i svakog znaka nije unaprijed definirano (prije nego započne semioza), nego leži u neograničeno proširivom zbroju njegovih učinaka, koje proizvodi ili može proizvesti, dakle u otvorenoj seriji mogućih interpretacija (Pisanty, „From the Model Reader“ 46; „The Sememe as a Virtual Text“ 145; Paolucci 3–5). Sukladno tomu svaka interpretacija ostvarena suradnički s tekстом generira ishode koji su potencijalno prisutni u samom tekstu bez mogućnosti konačnoga iscrpljivanja značenja. Otvoreno je jedno od najneprobojnijih hermeneutičkih, semantičkih i pragmatičkih pitanja: Što potiče i u isto vrijeme ograničava tumačenje? Kako ocrtati minimalne granice?

⁴ Proces čitanja za sve tekstove Eco opisuje prema modelu fikcionalnih narativnih tekstova jer oni „obuhvaćaju najveći dio problema prisutnih i u drugim tekstovima“ (*Role* 12).

⁵ Istu misao Eco ponavlja i u zbirci eseja *Interpretation and Overinterpretation* (23–24).

1. Tekst u svemiru semioze

Enciklopedijski okvir Ecove interpretativne semiotike uključivao je raznolika znanja iz područja naratologije, filozofije jezika, hermeneutike i teorije komunikacije, ali najodlučniju komponentu čini pragmatički kognitivni okvir C. S. Peircea prema kojemu značenje znaka ne leži ispred i prije tumačenja nego u budućnosti, u učincima i posljedicama koje su potencijalno neograničene. Izvorni prostor istraživanja znaka za Eca i predstavnike kognitivno-interpretativne semiotike nije utemeljen na istraživanju fiksnih korelacija utemeljenih na kôdu niti na ekvivalencijama između plana sadržaja i izraza (označeno/označitelj) nego na procesima zaključivanja (inferencijama) i dinamizmu semioze. Tumačenje stoga nije puki postupak dekodiranja, značenje nije definirano izvan komunikacije, a znak nije pasivan instrument u rukama subjekata koji nadziru značenje. Poruke nisu „poštanske pošiljke“, kompletne i dovršene same po sebi koje prelaze od pošiljatelja do primatelja „spremne za registraciju“ na temelju zajedničkog koda (Petrilli 124-25). Eco prihvaća kôd kao složeni sustav podkodova i ne odriče se ideje da su u procesu tumačenja uključene kulturno kodificirane konvencije koje jamče korelacije između sadržaja i izraza, ali kôd prihvaća kao dio složenog kognitivnog sustava koji se ne može svesti na ekvivalencijsku paradigmu $p=q$, nego ju zamjenjuje inferencijskim kondicionalnim modelom: „ako p , onda q “ (Pier 86; Desogus 504, 518). Temelj je tog modela Peirceov trijadni model znaka koji čini reprezentamen (znak u užem smislu), objekt i interpretant. U jednostavnijem izvodu „znak je nešto što nekome predstavlja nešto u nekom svojstvu ili pogledu“ (Petrilli 129; Eco, *Role* 180), pri čemu ni jedan entitet nije ograničen na fizičku realnost.⁶ Složenija i najčešće citirana Peirceova definicija obuhvaća odnose u trijadnoj strukturi znaka:

Znak ili *reprezentamen* je nešto što stoji nekome za nešto na neki način ili u nekom svojstvu. On oslovljava nekoga, tj. stvara u svijesti/*mind*/ te osobe istovrijedni znak ili možda razvijeniji znak. Znak koji on stvara u svijesti zovemo *interpretantom* prvog znaka. Znak stoji za taj predmet, ne u svakom pogledu, nego u odnosu na neku ideju koju sam katkada nazvao *temeljem/ground/* reprezentamena. (CP 2. 228.⁷ prijevod Miroslava Bekera 33)

⁶ Znaci nisu razredi predmeta, nego svaki fenomen – napose misao – može poslužiti kao znak, ako se kao znak interpretira. Uvjet je dakle interpretirajuća misao, a znakovi se prema izvornoj Peirceovoj koncepciji ne nalaze samo u mentalnim, nego i u biologijskim, kemijskim pa i fizikalnim procesima, sveukupni je univerzum prožet znakovima (Nóth 62; Santaella 457-64).

480 ⁷ Kratica CP odnosi se na djelo *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*.

Odnos između objekta i reprezentamena realizira se kroz interpretanta, značenje reprezentamena (kao znaka u užem smislu) realizira se samo kroz interpretanta koji zauzvrat postaje novi znak (reprezentamen) podložan novoj „pretvorbi“ u novoga interpretanta i tako unedogled (*ad infinitum*) u procesu neograničene semioze. Znak nije autonomna jedinica definiranog značenja, nego se značenja dinamički razvijaju u otvorenim interpretacijskim procesima u kojemu ključnu ulogu ima posrednički član (interpretant), koji nedostaje u strukturalističkoj paradigmi. U procesu semioze ključna je kategorija *trećosti*, posredovanje u kojem „nešto“ uzima u obzir nešto (drugo) pomoću nečeg trećeg (Pettrilli 129). Tek kada interpretant realizira potencijalno značenje reprezentamena započinje semioza. Ako se znak ne uspije „pretvoriti“ u nešto drugo, semioza je mrtva, znakovni se sustav urušava, znak postaje zamrznut i zatvoren, nastupa kraj komunikacije. Bez semioze tekst prestaje značiti, a kada znači uvijek može reći nešto više: „Tekstovi mogu reći više nego što se pretpostavlja, uvijek mogu reći nešto novo, upravo zato što su znakovi polazna točka procesa tumačenja koji vodi do beskonačnog niza progresivnih posljedica. Znakovi su otvoreni mehanizmi, a ne kruti oklopi koji propisuju bi-kondicionalni identitet“ (Eco, „The Theory of Signs“ 44).

Unutarnja trijadna aktivnost znaka u korelaciji je s vanjskom dijaložičnošću znakova u potencijalno neograničenom procesu interakcija s drugim znakovima, što dovodi do nezaustavljive ekspanzije značenja. Semioza je iznutra determinirana trijadičnom relacijom znaka, uzajamnom ovisnošću između reprezentamena, objekta i interpretanta i neprestano se regresivno reproducira unutar sebe kao samoodrživ i samoobnavljajući proces, ali je taj kružni regresivni tijek semioze neprestano u dijaloškome odnosu prema drugim znakovima, otvoren i prema onome što se nalazi izvana (Eco, *From the Tree to the Labyrinth* 51). Semioza za tumačenje teksta znači nuždu neograničene interpretabilnosti, odnosno neograničenoga niza interpretacija, pri čemu tekst zauzima mjesto reprezentamena, a tumačenje približno odgovara interpretantu,⁸ koji u procesu semioze postaje novi znak (reprezentamen) i tako u nedogled (Eco, *Role* 195). Kao što znak zahtijeva interpretanta, tako i tekst zahtijeva čitanje. „Ništa nije znak, ako se kao znak ne interpretira“, kod Peircea (CP 2.228.), kao što kod Eca „znak nije samo nešto što stoji za nešto drugo, nego također nešto što se mora tumačiti“ (*Semiotics and the Philosophy of Language* 46).⁹ Semiozu nije moguće suspre-

⁸ Interpretant nije ekvivalent interpretatoru ili tumaču nego sadržaju u svijesti tumača.

⁹ Fabula i siže nisu za Eca funkcije jezika „nego strukture koje se gotovo uvijek mogu prevesti u neki 481

gnuti ni kontrolirati fiksnim korelacijama između interpretanata, ali taj potencijalno neograničeni proces nije arbitraran, nego dijalogičan (Petrilli 133–34) i nije ekvivalent neograničeno „slobodnom“ čitanju u kojem tumač „mlati tekstovima“ sve dok ih se ne oblikuje tako da služe njegovim ciljevima (Eco, *Limits* 42). Semioza ne isključuje referencijalnost i vremenitost. Znak da bi bio znak zahtijeva interpretanta koji je budući znak (reprezentamen) i semioza se nužno odvija u konkretnom vremenu i prostoru, a uokviruje ju globalna kolekcija zajedničkoga kulturnoga znanja ili enciklopedija. Enciklopedija registrira sve dijelove kulturnog znanja: kodove, pravila, konvencije, povijest, književnost, istinite tvrdnje, vjerovanja, diskurse, kulturne jedinice, jednostavno sve. Ona označuje sveobuhvatni horizont kolektivnoga znanja, ukupni zbroj svih ljudskih znanja ili „knjižnicu svih knjižnica“ na koju se oslanjamo u svakoj mogućoj interpretaciji teksta. Oslanjajući se na trijadni koncept semiotičkih procesa, Eco opisuje enciklopediju kao veliki svemir semioze u kojemu je niz interpretanata potencijalno neograničen. Budući da svaki interpretant može postati reprezentamen ili znak koji vodi daljnjim interpretantima, Eco opisuje enciklopediju kao rizomatski labirint (*Semiotics and the Philosophy of Language* 80–84).¹⁰ Enciklopedija je poput labirintske mreže prostor za beskonačno združivanje različitih jedinica značenja ili rizoma tako da svaka točka rizoma može biti povezana s drugom točkom, i ondje gdje veze još nisu dizajnirane, ali su moguće i zamislive. Međutim u toj mreži mogućih veza kao neograničenom prostoru u ukupnom labirintu ljudskoga znanja svakoj je kulturi poznat prilično ograničen odjeljak i raspolaže samo lokanim formatom enciklopedije koji limitira organizaciju i primjenu, predispozicije i „navike“ (*habits*) u konstrukciji znanja. Uključivanjem enciklopedije u generativni sustav teksta, Eco je povezo književni i izvanjski svijet, teoriju znanja i teoriju interpretacije, prevladao semiotiku temeljenu na kôdu i objasnio mnoštvo i varijabilnost interpretacija, a u isto vrijeme uspostavio minimalni regulativni okvir tumačenja (Davidsen 26–32; Bianchi, „Textual Ideological Structures“ 127). Zaokupljen korektivnim pitanjem što semioza nije i ne može biti Eco (*Limits* 42) naglašava potencijalnu neograničenost enciklopedije, koja utjelovljuje sve zamislive interpretacije i najširu „globalnu kompetenciju“, ali i „lokalni format“ aktualne enciklopedije te ograničeni format teksta koji može

drugi semiotički sistem“ (*Šest šetnji* 48).

¹⁰ Pojam „rizom“ („podanak“ nalik korijenu), koji Eco preuzima od Gillesa Deleuzea i Felixa Guattarija, konceptualna je metafora koja označava mrežu „lukovica i gomolja“ bez središta i hijerarhije čiji su dijelovi potencijalno svi međusobno povezani, a sve veze samo privremene i fluidne jer svaki znak može niknuti iz jednoga i proklijati u drugi rizom (Desogus 515–16).

aktualizirati samo poneke od ukupnih enciklopedijskih mogućnosti i usmjera-va (model) čitatelja kroz rizomatsku mrežu enciklopedije predvidljivim stazama (*Semiotics and the Philosophy of Language* 80).¹¹

2. Otvoreno djelo

Kategorija otvorenosti prošla je važne transformacije u razvojnim putanjama Umberta Eca (Pisanty, „From the Model Reader“ 39–42; Seed 73–81). U pred-semiotičkoj fazi (*Opera aperta* 1962, *The Open Work* 1989) ona je ponajprije poetička kategorija i ima za cilj prevrednovanje komunikacijskih uloga autora i čitatelja u avangardnim djelima intencionalno nezavršene strukture („djela u pokretu“).¹² U djelima koja su „otvorena“ u formalnom ili oblikotvornom smislu, kakva su primjerice Stockhausenova aleatorička glazba, Mallarméova „čista“ poezija ili *Finneganovo bdijenje* Jamesa Joycea primateljska je uloga sukreacijska (*Open Work* 1–4; *Role* 47–50). On nastavlja ili dovršava formalne mogućnosti distribucije elemenata te i u „tehničkom“ smislu postaje suautor. Međutim, hermeneutička otvorenost djela za različita tumačenja nije značajka samo modernističkih ili avangardnih djela, nego posljedica polisemije, kao semantičke kvalitete književnog teksta. Svako je umjetničko djelo imanentno otvoreno za različita tumačenja, a to posebice vrijedi za ona djela koja su u oblikotvornom smislu savršena, cjelovita ili kanonski „zatvorena“: „Umjetničko je djelo stoga cjelovita i zatvorena oblika u svojoj jedinstvenosti kao uravnotežena organska cjelina, dok u isto vrijeme predstavlja *otvoreni* proizvod zbog svoje podložnosti bezbrojnim različitim interpretacijama koje ne zadiru u njegovu nepatvorenu specifičnost“ (*Open Work* 4). Eco prihvaća tradicionalno hermeneutičko stajalište o umjetničkom djelu kao organskoj cjelini, koju ne narušava njegova otvorenost za različita tumačenja, pri čemu je svaka recepcija djela ujedno i njegova *interpretacija* i njegova *izvedba* (*Open Work* 4). Uz stanoviti esencijalizam, važno je također zami-jetiti da kategorija otvorenosti ima estetsku funkciju, jer upravo estetska kvaliteta

¹¹ Posrijedi je, prema Ecu, otvoreni, ali ograničeni sustav interakcija i kombinacija, jer enciklopedija kao „intersubjektivni instrument semioze“ odbacuje pojedine interpretacije (suvišne ili prekomjerne) koje kolektivno znanje ocijeni kao pogrešne. To ne znači da je tekst zatvoren za nova tumačenja. Kad nova tumačenja prevladaju nad starima, enciklopedija mijenja svoju mrežu odnosa (*Desogus* 520).

¹² Odmah po objavljivanju, *Otvoreno djelo* prihvaćeno je u vrlo selektivnom čitanju i kao manifest grupe neoavangardnih umjetnika (*Gruppo 63*) kojoj je pripadao i Eco. U engleskom prijevodu djela (*The Open Work*) tekst je, tvrdi Bondanella, u velikoj mjeri skraćen s posebnim ispuštanjem onih dijelova u kojima je vidljiva veza sa srednjovjekovnom intelektualnom tradicijom, do te mjere da su to dvije različite knjige (23–24).

teksta ovisi o njegovoj mogućnosti da generira neograničen broj čitanja (Pisanty, „From the Model Reader“ 41). Štoviše, književni tekstovi koriste se kategorijom otvorenosti, kao općim načelom koje vlada u proizvodnji i tumačenju tekstova, u naglašeno estetske svrhe (Eco, *Role* 4-5).

Peirceov pragmaticizam unosi novu kvalitetu u kategoriju otvorenosti. Ona i nadalje pretpostavlja interpretativnu suradnju, kako je vidljivo iz punoga naslova Ecova *Lectora (La cooperazione interpretativa nei testi narrativi)*,¹³ ali s drukčijim implikacijama. Ideja da ne postoji jedno objektivno i autorizirano značenje više nije posljedica strukturnih značajki teksta, komunikacijske strategije, poetike ni semantike (polisemije), nego kognitivne pragmatike i zakona semioze. U skladu s Peirceovom postavkom da je znak „nešto po čemu saznajemo nešto više“ (CP 8.332.), tekstualna matrica uvijek donosi pluralnost interpretativnih putanja i tekstovi uvijek mogu reći nešto više, što vodi do neograničene ekspanzije značenja. Otvorenost teksta za potencijalno neograničena tumačenja proishodi iz semioze, koja je u izvornoj Peirceovoj koncepciji posljedica *sinehizma*, kao epistemološkog i metafizičkog ključa cijeloga sustava. Ako je sukladno Peirceovoj doktrini sinehizma „stvarnost kontinuum koji pliva u neodređenosti“ (CP 1.171.), a trajnost i neprekinutost osnovno načelo egzistencije (CP 1.172.), bez mogućnosti da ikada krenemo *ab ovo* ili aposlutno izdvojimo bilo koji entitet, a taj kontinuitet postoji i između svijeta i uma – jer um slijedi iste zakone po kojima je organiziran svijet – tada su ljudska misao, logika, evolucija, sav prirodni i inteligibilni svijet i cijeli kozmos ustrojani prema jedinstvenom načelu (Eco, *Limits* 37; Orange 107).¹⁴ Ideja sinehizma uzročno je povezana s idejom svrhe i smisla (Eco, *Limits* 38; Campbell 325), jer unatoč neotklonjivoj mogućnosti pogreške ljudsko mišljenje univerzalno i dugoročno teži definitivnom obliku koji je istina (CP 8.12.).¹⁵ U potencijalno neograničenoj semiozi „odjeća“ reprezentamena ne može se nikada skinuti do kraja, nego samo zamijeniti „prozračnijom“, ali „bajla istine“ koju preuzima interpretant tako što po-

¹³ Engleski prijevod *Lectora (The Role of the Reader)* objavljen je iste godine (1979) kada i djelo na talijanskom, ali uz značajne razlike.

¹⁴ Sinehizijska zamisao omogućuje najširu moguću koncepciju semioze. Sinehizam je srce Peirceove evolucijske kozmologije (Nöth 229; Santaella 457-64; Bacha 111).

¹⁵ „Sve ljudske misli i mišljenja sadrže proizvoljan, slučajan element ovisno o ograničenjima u danim okolnostima, moći i sklonostima pojedinca; ukratko element pogreške. Ali ljudsko mišljenje univerzalno teži na duže staze konačnom obliku koji je istina“ (CP 8.12.). Ideja sinehizma objašnjava i Peirceovu zamisao o urođenom ili prirodnom instinktu („Il lume naturale“) da dugoročno ili u istim uvjetima ljudska vrsta pogađa ispravno, dolazimo do istinitih hipoteza (Paavola 371).

staje novi reprezentant kontinuirano prelazi od jednog znaka do drugog (CP 1. 339.). Semioza tako ne podliježe pukoj slučajnosti jer se „baklja istine“ prenosi od interpretanta do interpretanta: „Interpretant nije ništa drugo nego drugi reprezentant kojem je dalje predana baklja istine“ (CP 1.339.). Prema ideji svrhe, koja je „prirodna“ za pragmaticiste kao što je Peirce, ali nezgodna za pragmaticara u Rortyjevu smislu (Eco, *Limits* 38) semioza je teleološki postulirana, a otvoreni lanac interpretacija nije arbitraran. Iz te je perspektive mnoštvo interpretacija uključeno u ekspanziju značenja tako što su one već ihoativno u embrionalnom obliku prisutne u tekstu (Pisanty, „The Sememe as a Virtual Text“ 143-48) što jamči, a ujedno je i posljedica njegove semiozičke otvorenosti. Neke interpretacije, međutim, koje arbitrarno prekidaju kontinuitet „ploveći nasumce“ poništavaju kvalitetu otvorenosti. Lanac interpretacija potencijalno može biti beskonačan, ali tekst je ekonomičan pragmatički uređaj koji ograničava mogućnost interpretativnih pokušaja i „propisuje“ upotrebu: „Ne možete koristiti tekst kako želite, već samo onako kako tekst želi da ga koristite ! Otvoreni tekst, koliko god bio „otvoren“ ne može si priuštiti bilo kakvu interpretaciju. Otvoreni tekst ocrtava ‘zatvoreni’ projekt svojeg model čitatelja kao sastavni dio vlastite strukturalne strategije“ (Eco, *Role* 10).

Otuda prividan paradoks da su estetski tekstovi, kao imanentno otvoreni za različite interpretacije, zatvoreni za arbitrarne uporabe – limitiraju izbore, dok su zatvoreni tekstovi koji represivno upravljaju suradnjom zapravo „otvoreni“ za bilo kakvu uporabu: „(...) tekstovi koji opsesivno ciljaju potaknuti više ili manje precizan odgovor kod više ili manje empirijskog čitatelja zapravo su otvoreni za svako abnormalno (aberantno) dekodiranje. Tako neumjereno otvoren tekst nazvat ćemo zatvorenim“ (Eco, *Role* 8). Kriminalistička priča može se s lakoćom čitati kao *kafkijanski* zaplet, ne gubeći pritom zabavnu stranu fabule ni užitak, ali *Kafkin Proces* ne možemo čitati kao kriminalističku priču. Nema „zakona“ koji bi to zabranio, ali užitak je više no oskudan i Eco ga duhovito uspoređuje s postupkom uporabe listova knjiga za umotavanje cigareta marihuane („Model čitatelja“ 100). Budući da je interpretacija djela ujedno i njegova izvedba, semiotička kvaliteta otvorenosti realizira se u njegovim učincima, koji su na neki način predisponirani internom tekstualnom matricom. Sam tekst nalaže način na koji će se upotrijebiti! Kategorija model čitatelja bila je u Ecovoj književnoj semiotici prvi korak k ocrtavanju minimalnih granica tumačenja „otvorenih tekstova“, put prema utvrđivanju restriktivnih pravila koja priječe uporabu teksta u privatne svrhe, koje se mogu kretati od ideoloških zloporaba do sanjarenja:

„Dakako da nije zabranjeno koristiti se tekstem za sanjarenje, i to često činimo, ali sanjarenje nije javna djelatnost; ono nas navodi da se pripovjednom šumom krećemo kao da je naš vlastiti vrt“ (*Šest šetnji* 20).

3. Model čitatelj i pragmatika čitanja

Ecov model čitatelja definiran kao „skup poželjnih uvjeta što ih ustanovljuje tekst, a kojima treba udovoljiti da bi se potpuno aktualizirao potencijalni sadržaj teksta („Model čitatelja“ 101) blizak je Iserovu „implicitnom čitatelju“.¹⁶ Oba su „čitatelja“ koncepti kojima su obuhvaćena i interna tekstualna struktura – model čitatelj je „stvoren“ i „zatočen“ u tekstu – kao i interaktivni proces čitanja – model čitatelj je „netko tko surađuje i djeluje zajedno s tekstem“ (Eco, *Šest šetnji* 28). Ecov model čitatelj međutim, za razliku od Iserova implicitnog čitatelja, ujedno je i komunikacijska uloga postulirana tekstem, koju prihvaća empirijski čitatelj,¹⁷ provodeći hipotetsko-abduktivno zaključivanje (Eco, *Limits* 152-63). Za razliku od dedukcije u kojoj se polazi od poznatoga pravila da bi se objasnio pojedinačni slučaj i indukcije u kojoj se polazi od jednog ili niza pojedinačnih slučajeva da bi se zaključilo o vjerojatnom pravilu, abdukcija polazi retroduktivno od ishoda ili rezultata da bi se preko postavljanja vjerojatnih pretpostavki (hipoteza) zaključilo o pravilu koje može objasniti predmetni slučaj (Petrilli 135; Nöth 69). Odnos između premisa (hipoteza) i zaključaka nije strogo determiniran općim logičkim zakonima, ali se ne rukovodi slučajem te isključuje proizvoljnosti, a zaključak može biti relativno autonoman u odnosu na polazne premise, što u praksi znači da nas i pogrešne premise mogu dovesti do ispravnog zaključka. Abdukcija započinje nagađanjem s različitim stupnjem rizika¹⁸ i viskim udjelom imaginacije, kao detektivska istraga, kockanje ili oklada (Pobrić 329) da je naša hipoteza ili da je naš sklop hipoteza vjerojatniji, ima veću eksplanatornu moć ili je ekonomičniji od drugih. Abduktivno zaključivanje kao znanstveni model nužno je pogrešivo te podliježe načelu *falibilizma* (CP

¹⁶ Na sličnost s Iserovom koncepcijom upozorava sam Eco (*Šest šetnji* 28). Širu kontekstualizaciju i problematizaciju Iserova koncepta „implicitnog čitatelja“ (*Der implizite Leser*, 1972) donosi Kindt (136-43).

¹⁷ „Empirijski je čitatelj samo glumac koji postavlja pretpostavke o vrsti model čitatelja postuliranog tekstem“ (Eco, *Limits* 59; *Interpretation and Overinterpretation* 64).

¹⁸ Stupanj rizika ovisi o vrsti abdukcija. Što je veći kognitivni napor i udio kreativnosti u pronalasku pravila (kao kod kreativnih indukcija) to je veći rizik, ali i potencijalno novo otkriće (Pier 87-88; Paolucci 5-7). O metafori kao spoznajnom instrumentu ili sredstvu „posredovanja istine“ na primjeru romana *Ime ruže* iz kognitivističke vizure usp. Marot Kiš 2007.

1.141–179.),¹⁹ a u cjelovitu obliku kao znanstvena metoda uključuje i dedukciju i indukciju. Hipoteze koje donosimo abdukcijom, moraju biti razvijene dedukcijom i verificirane induktivnom provjerom na tekstu koji će naposljetku „presuditi“ je li hipoteza razborito i ekonomično postavljena, treba li ju modificirati ili u cijelosti odbaciti.

Preusmjeravajući pozornost s tekstualne na kognitivno-pragmatičku razinu dolazi do prožimanja ontoloških razina između uloga (model čitatelja) upisanih u tekst i kognitivnih radnji koje mogu poduzeti samo konkretni čitatelji te nisu čvrste granice gdje završavaju „tekstualne“ strategije model čitatelja i započinju kognitivni procesi koji se mogu odvijati samo u „glavama“ empirijskih subjekata. Vidljivo je to u određivanju kompetencija model čitatelja. Njegove su kompetencije uspostavljene tekstem iz čega slijedi da model čitatelj najprije mora imati udio u enciklopediji koju uspostavlja tekst. Iako empirijski čitatelji mogu pripadati različitim kontekstima, kako bi preuzeli ulogu model čitatelja nužno je da imaju udio u temeljnom kulturnom znanju koje pretpostavlja tekst (Pisanty, „From the Model Reader“ 49; Bianchi, „Textual Ideological Structures“ 128). Ako netko, primjerice, čita Tolstojev *Rat i mir* vjerujući da je u devetnaestom stoljeću u Rusiji vladala Komunistička partija, bit će mu teško razumjeti priču o Nataši i Pjeru Bezuhovu (Eco, *Šest šetnji* 113). Tekst zahtijeva određene kompetencije, dok su mu druge nepotrebe, kao što čitanje *Crvenkapice* ne zahtijeva da znamo nešto o Giordanu Brunu (Eco, *Šest šetnji* 133). Taj vid kompetencija model čitatelja odnosi se u prvome redu na doslovni smisao teksta, žanrovske značajke teksta i nužno pozadinsko kulturno znanje priče, što su ujedno i minimalni zahtjevi koji model čitatelj treba udovoljiti želi li se suradnički odnositi prema tekstu. Da bi otvorio tekst, mora ga stoga najprije zatvoriti (Eco, *Limits* 53–54; „Intentio lectoris“ 24). Pitanja koja empirijski čitatelj mora postaviti kako bi se kao model čitatelj smjestio u tekst odnose se na koje dijelove globalne enciklopedije se mora nužno osloniti kako bi razumio tekst. Ograničeni format enciklopedije uspostavlja dakle ponajprije sam tekst (Eco, „Model čitatelja“ 100; *Role* 189) i njegov doslovni smisao, ali važan dio enciklopedijskih kompetencija

¹⁹ U teoriji spoznaje falibilizam je naučavanje o pogrešivosti svake spoznaje, iz čega slijedi da iz znanstvenoga istraživanja nije moguće isključiti pogrešku. Znanstvene teorije ne mogu biti kategorički istinite, nužno su ranjive na pogreške, uvijek se mogu pokazati kao krive i moguće ih je prihvatiti samo privremeno uz nužnu provjeru „znanstvene zajednice“ i samokorekciju. Kao oblik znanstvenog realizma, falibilizam je također etički stav poniznosti u znanstvenom istraživanju uz trajnu odanost istraživačkom naporu za otkrivanjem istine. U teorijskom izvodu falibilizam je usko povezan sa sinehizmom (Orange 105–08; Bacha 109–14; Eco, *Limits* 37).

leži i iza i izvan teksta, u njegovu kulturnom kontekstu i posebice u kulturnim jedinicama²⁰ koje oblikuju povijesno varijabilno znanje o vanjskom svijetu. Enciklopedija, kao riznica svih dijelova kulturnog znanja:

ne registrira samo „istine“, nego i ono što je izrečeno o istini ili ono za što se vjerovalo da je istina, kao i ono za što se vjerovalo da je lažno ili izmišljeno ili legendarno, pod uvjetom da je određena kultura razradila diskurs o nekoj temi; enciklopedija ne registrira samo „povijesnu“ istinu da je Napoleon umro na Svetoj Heleni, nego i „književnu“ istinu da je Julija umrla u Veroni. (*Semiotics and the Philosophy of Language* 83–84)

U postavljanju abduktivnih hipoteza na temelju kojih će izvesti inferencije, čitatelj također ekstenzijski poduzima šetnje izvan teksta u polja vlastita iskustva i znanja o svijetu. Budući da je tekst kao „poruka u boci“ namijenjen zajednici čitatelja, a ne jednom primatelju, u čitanje je interakcijski uključena cijela „društvena riznica“ kojom raspolaže zajednica, u kojoj su i jezične kompetencije i kulturne konvencije i povijest ranijih interpretacija (Eco, *Interpretation and Overinterpretation* 67–68). Ako je tekst lijeni stroj koji zahtijeva suradnju čitatelja ostavljajući mu slobodu da popunjava prazna mjesta, a u isto vrijeme usmjerava i nadzire njegovo tumačenje, kako to da upravo prazna mjesta potiču čitatelja da se „iseli“ iz teksta i poduzme inferencijske šetnje u stvarnom svijetu da bi u njemu pronašao premise ili pretpostavke za abdukciju koju će, ako korespondira s tekstom, potvrditi sâm tekst?²¹ Tko poduzima te šetnje? Model čitatelj postuliran tekstom ili subjekt aktualnoga procesa čitanja? Gledajući iz semiotičko-pragmatičke perspektive model čitatelj može biti stvoren s tekstom, ali ne i „zatočen“ u tekstu i nije samo uloga (glumačka) koju preuzima empirijski čitatelj ukoliko želi surađivati s tekstom. Ecov model čitatelja i sâm je proizvod abdukcija koje može poduzeti samo realni ili empirijski čitatelj u susretu s tekstom (Pisanty, „From the Model Reader“ 49–50).

Model čitatelj stvoren abdukcijom nije „idealni čitatelj“ kakvog projekcijski priželjkuje autor, još manje određen profil čitatelja u smislu definiranog kultur-

²⁰ Kulturne jedinice nisu platonske ideje ni puke semantičke jedinice. One su stabilizirane i fosilizirane predodžbe ili kodificirani dijelovi znanja (enciklopedije) koje pod određenim uvjetima i prema određenim kontekstualnim selekcijama usvaja određena kultura (Lorusso 51).

²¹ Inferencijske šetnje model čitatelja, obrazlaže Eco, nisu hirovite, nego potaknute diskurzivnim strukturama i predviđene tekstualnom strategijom (primjerice tehnikom usporavanja), a potiču ih ne samo „prazna mjesta“, nego i citati i aluzije, kao i konceptualne sličnosti među likovima i događajima u tekstu i onih u stvarnom svijetu (*Šest šetnji* 67–70).

nog profila, nego „mogući čitatelj oblikovan tekstem i u tekstu, kojega je moguće ekstrapolirati i opisati neovisno ili čak prije bilo kojeg empirijskog čitanja“ (Eco, *Limits* 52). U svemiru semioze ne postoji monolitan i jedan tekstem zadan model čitatelja jer bi to vodilo u mogućnost jedne i točne objektivne interpretacije. Model čitatelj stoga prema abduktivnom modelu interpretacije ne izriče samo jednu ni samo „točne“ interpretativne pretpostavke, nego ima pravo isprobati beskonačno mnogo pretpostavki, od kojih će neke tekst zasigurno odbaciti (Eco, *Limits* 58–59; *Interpretation and Overinterpretation* 64).

4. Hermetička semioza

Zbog čega Eco smatra da je Derrida pogrešno pročitao Peircea, odnosno zašto misli da Peirce sigurno ne bi bio zadovoljan Derriddaovim tumačenjem semioze (*Limits* 23–43; Capozzi 227)? Zašto Eco misli da „neograničena semioza“ i *drift* („plutanje“ ili „plovidba nasumce“)²² nisu ekvivalentni pojmovi (*Limits* 36) te da je dekonstrukcijski „pantekstualizam“ promaknuo „semiozički kaos“ (Čale 47)? Dekonstrukcijsko čitanje kao interpretativna metoda iz Ecove je perspektive ponajprije ekstremni oblik prekršaja suradničkoga odnosa prema tekstu jer poništava komunikabilnost teksta i lišava ga referencijalnosti. Peirceov trijadni model znaka ne uklanja relacije prema realnom empirijskom svijetu i ne dokida referentni karakter semioze jer se trijadna relacija ne može ostvariti bez objekta, dok u dekonstrukcijskoj koncepciji semioze jedan znak samo zamjenjuje drugi znak bez relacije prema bilo čemu što također nije znak. Peirce izbjegava naivni realistički koncept objekta i pridaje mu različiti ontološki status, ali reprezentamen ne stoji sam za sebe, nego nužno „za nešto drugo“ koje je u odnosu prema empirijskom svijetu. Značenje znaka nije moguće bez objekta i objekt se ne može eliminirati bez uništenja trijadnoga odnosa znaka, a time i uništenja značenja (Buczynska-Garewicz 166–67). Diseminacijsko „plutanje nasumce“ nasuprot tomu počiva na ideji hermetičke semioze koja „transformira cijeli svijet u puki jezični fenomen, a jeziku oduzima komunikacijsku moć (Eco, *Limits* 27).²³ Dekonstrukcijsko je čitanje također neekonomično ili

²² *Drift* (engl.) doslovno znači „poprečno zanošenje plovila zbog vjetera i morske struje“, a u prenesenom smislu označuje „predmete ili led koji pluta nošen strujom ili vjetrom“ (*Hrvatska enciklopedija*). Kod Eca „drift“ kao kognitivna metafora označuje „plutanje“ (teksta) ili plovidbu nasumce i vezana je uz hermetičku semiozu (*hermetic drift*) kao kritički alat za pobijanje dekonstrukcijskoga tumačenja neograničene semioze i ideja o neprekidnoj diseminaciji značenja (Capozzi 227; Buczynska-Garewicz 169–71).

²³ O hermetizmu, hermetičkoj semiozi i hermetičkoj praksi tumačenja, kao i srodnom gnostičkom **489**

hipertumačenje jer u tumačenju ide predaleko te dopušta međusobno kontradiktorne interpretativne hipoteze kojima se povezuje sve sa svime prema hermetičkom načelu univerzalne simpatije. Unutar svemira semioze sve može biti potencijalno u vezi sa svim drugim, ali hermetički pristup tekstu iz minimalno mogućih veza izvodi maksimalne mogućnosti ne pretpostavljajući da bi neke veze mogle biti manje relevantne od ostalih (Eco, *Interpretation and Overinterpretation* 48). Nošeno je nezasitnom sumnjom i opsesivno zaokupljeno sindromom tajne, prema kojem je sve tajna i svaka tajna progresivno skriva neku novu tajnu sve do posljednje tajne koja mora biti nedokučivo prazna (Eco, *Interpretation and Overinterpretation* 32). Budući da je sve povezano sa svim u „paranoji“ hermetizma sve postaje sumnjivo, svaki ridikulozni detalj može koincidirati s nekim drugim, zanemarujući ono što je evidentno i mogućnost da se veze objasne na racionalniji ili ekonomičniji način.

Hermetičko plutanje nezaustavljivo dovodi do prelaska s jednog znaka na drugi, s jednog čvora ili veze na drugo mjesto koje rađa drugo i tako unedogled zasnivajući cijelu dinamiku interpretacije na fundamentalnoj neodređenosti u kojoj nema mjesta za svrhu, kao ni za finalni logički interpretant ili *habit* (Eco, *Limits* 39). Ključna razlika između hermetičke semioze i neograničene semioze u Peirceovu smislu počiva na drukčijem tumačenju dinamizma semioze. Znak je prema temeljnom Peirceovu načelu „nešto po čemu saznajemo nešto više (CP 8.332.), dok je za hermetičku semiozu norma: „Znak je nešto po čemu saznajemo nešto drugo“ (Eco, *Limits* 28).²⁴ Doznati „više“ ne znači nužno doznati „drugo“ ni „bilo što“. Doznati uvijek i nužno nešto „drugo“ znači upustiti se u nezaustavljivu „konotativnu neoplazmu“ (Eco, *Limits* 29) uspostavljanja arbitrarnih veza koje se zasnivaju tek na modelu „obiteljske sličnosti“ pri čemu dolazi do proliferacije konotacija (na svakoj sljedećoj kariki lanca zaboravljamo prethodni znak) i nema drugog cilja osim zadovoljstva u neprekidnom pomicanju znakova, klizanju značenja i besciljnoga putovanja labirintom. Doznati „više“ znači da iz svakog novog interpretanta saznajemo nešto više u „nekom pogledu ili svojstvu“ u odnosu na prethodni reprezentamen bez mogućnosti konačnog iscrpljivanja značenja, ali s idejom smisla (Eco, *Limits* 38).

tumačenju s duhovitim i karikaturnim opaskama Eco diskutira na više mjesta (*Interpretation and Overinterpretation* 29-43; 45-52; *Limits* 19-20).

²⁴ To načelo, prema Eco (*Interpretation and Overinterpretation*), vrijedi za svaki oblik opsesivnoga paranoičnog čitanja (48-49).

Nasuprot hermetičkoj semiozi, neograničena semioza u Peirceovu okviru samo je potencijalno neograničena, ali u praksi tumačenja ona je nužno ograničena kontekstualnim i kulturnim okvirima, kao i kognitivnim pravilima i ciljevima te tekst ne pluta nasumce. Umjesto da traži nedokučivu i aporetičnu *tajnu*, abduktivnim se zaključivanjem nastoji pronaći zakon ili pravilo teksta za koji postoji racionalno objašnjenje.²⁵ Dok se neotklonjiva sumnjičavost hermetičkoga tumačenja temelji na „spy“ logici bez bilo kakvih izgleda i želje za rješenjem, hipotetsko-abduktivno tumačenje teksta preuzima model detektivske istrage kojom se nastoji riješiti zagonetka s nadom da ukoliko se poštuju pravila (načelo koherencije, ekonomičnosti i suradnje s tekstem) postoji realna mogućnost doći do racionalnih, dakako i opovrgljivih rješenja.

5. Interpretativno nasilje

Iz cjeline Ecove interpretativne semiotike razvidno je „kompromisno rješenje“ u borbi između „prava teksta“ i „prava čitatelja“ te zalaganje za suradnički odnos u kojemu „posljednju riječ“ ima tekst. Bio je to ipak glas u *pustinji*, jer se književni tekst poslije snažnoga strukturalističkoga tekstualizma (tekst bez konteksta) sve više gubio, klizao u drugu krajnost (kontekst bez teksta). U poststrukturalističkim smjerovima koji bi se prema tradicionalnoj podjeli mogli uvrstiti u vanjske pristupe (primjerice novi historizam, kulturni studiji, postkolonijalna kritika, rodni studiji) tekst nije ni polazište ni svrha istraživanja, nego je uklopljen u protejski pojam kulture kao političkog mjesta ideoloških borbi (klasnih, rasnih, rodnih). Značenje je teksta zatvoreno ili zaključano i unaprijed zadano interpretativnim ishodima. Kakvo god bilo pojedino djelo ili tekst bilo prema vlastitoj tekstualnoj koherenciji ili prema vlastitim kontekstualnim determinantama na kraju mora „popustiti“ pred anakroničnim konstruktivizmom u kojem je prošlost tek okvir unutar kojeg se mogu promatrati sadašnji problemi.²⁶ Naspram „stare“ esencijalističke paradigme, konstruktivistička paradigma, koju su „priredili Foucaultova teorija diskursa, opća intertekstualnost, krajologija i dekonstrukcija“ (Oraić Tolić 30), zaokupljena je pitanjem povijesno

²⁵ Između semiotike i dekonstrukcije, zaključuje Buczynska-Garewicz, leži jaz racionalizma i iracionalizma, što između ostaloga dovodi do njihove radikalne teorijske i metodološke različitosti – suprotnosti (172).

²⁶ Opravdanje za sklonost „feminističke analitike“ „zavodljivom anakronizmu“ u definiranju rodne kategorije „djevičanstva“ Dulibić-Paljar pronalazi „u tome da postavljajući takva pitanja, u prošlosti ne tražimo „odgovore“ ili „rješenja“ koja bismo mogli dobiti, već okvir unutar kojega se mogu promatrati i neki od tekućih problema“ (131).

kontingentnih „rasporeda moći“: „Osnovna pitanja u novoj konstruktivističkoj humanistici nisu kakve su strukture i njihove funkcije, nego kakve su ideologije, politički svjetonazori, interesi i moć ugrađeni u diskurse“ (Oraić Tolić 30).²⁷ Izložen nezasitnim interpretativnim prokazivanjima nesvodivih ambivalencija (potisnutog, totalitarnog, hegemonijskog, diskriminarskog) tekst ili točnije fragmenti tekstova služe samo kao dokaz ili ilustracija ideologija, a budući da ideologija pretpostavlja djelovanje neminovan je aktivistički pristup.²⁸ Feminističku književnu kritiku nije moguće razumjeti bez političkog i kulturnog okružja ženskoga pokreta i nije provediva bez ideologije feminizma, a njezine su implikacije ponajprije političko-ideologijske (Biti 86), kao što ni rodne teorije nisu mogle nastati bez drugog i trećeg feminističkoga vala i u ideološkoj „alijansi“ s marksizom. Feminističke i rodne teorije mogu biti korisne kao ideološke smjernice za političko djelovanje, donose korisna pitanja u kritičkom ispitivanju istraživačkih prioriteta, ali vrlo problematičan spoj između ideologije, teorije i znanstvenih pretenzija dovodi u pitanje uspostavljanje i provedbu znanstvene metodologije (Lindberg 2009). Njihova je temeljna poteškoća, kao i kod ranokršćanskoga patrističkoga tumačenja, marksističke i psihoanalitičke kritike, u tomu što provode finalistički model tumačenja u kojemu su interpretativni ishodi unaprijed zadani te nema prostora za analitički postupak (kakav je primjerice kod filologije u užem smislu) u kojemu rezultat tumačenja nije unaprijed poznat (Todorov 97, 163, 167–68).²⁹ Prekršaj kategorijalne znanstvenosti nije dakle u tomu što je teza dokazana, nego u tomu što je metodološki postavljena tako da je neopovrgljiva. Pronalazi se ono što se traži, vidi se ono što se želi vidjeti. Kao u sudskom procesu tekstovi služe kao dokazi i jedini mogući oblik odgovora na polaznu tezu. Djevičanstvo je primjerice u ranom i srednjovjekovnom kršćanstvu, prema rodnim studijima, „rodna kategorija“ *par excellence* ili „treći rod“ (Salih 98) u kojemu žene – budući da su isključene iz reprodukcije i provode asketsko discipliniranje tijela – više nisu žene te

²⁷ U konstruktivističku paradigmu, koja označuje drugu fazu postmodernih općih teorija, od početka 1990-ih mogu se prema Oraić Tolić ubrojiti nova antropologija, rodni studiji, postkolonijalna kritika, novi historizam, imagologija i druge slične teorije (30).

²⁸ Ideologija je, prema definiciji Heywooda, „više ili manje koherentan skup ideja koji pruža osnovu za organiziranu političku akciju bez obzira na to ima li za cilj očuvanje, modificiranje ili rušenje postojećeg sustava moći“ (11).

²⁹ Mogli bismo napomenuti da je „mračni“ skolastički tip disputacija (*pro et contra*) bliži idealu znanstvene opovrgljivosti jer se izravno izlaže provjeri pobijanja. Između strukturalizma i skolasticizma, kako naglašava Bondanella, Eco je pronalazio mnoge sličnosti i u skolasticizmu vidio metodološkog prethodnika strukturalizma, a u popularnom strukturalizmu naliježe skolasticizma (14–16).

postaju ili mogu postati muškarci (Dulibić-Paljar 129–30). Da bi dokazala užu tezu kako se „rodna“ kategorija djevičanstva u kršćanskoj interpretaciji realizira kroz figuru *virilne* žene (*virago* ili *femina virilis, miles*), ili jednostavnije rečeno kroz figuru žene koja se „ponaša“ kao muškarac i teži idealu „savršene muškosti“ (138), Dulibić-Paljar dokazuje širu tezu da je žena u kršćanskoj interpretaciji isključena iz moralnosti (137) budući da je „Evinim prokletstvom“ isključena iz spasenja (130).³⁰ Širu tezu nije moguće dokazati ni iz evanđeoske poruke ni iz sustavne kršćanske teologije i antropologije, ali ju je moguće dokazati pojedinačnim mizoginim stajalištima patrističkih autora, gomilanjem citata isključenih iz konteksta i variranjem iste teze (u ranom kršćanstvu žena se u moralnosti ostvaruje samo kroz mušku dimenziju ljudskosti!) iz čega proishodi zaključak koji je metodološki tako postavljen da je neopovrgljiv: „Nesumnjivo (podcrtala R. P.) to onda znači i da žene koje se nisu odlučile za izbor asketskoga života zapravo nemaju mogućnost sudjelovanja u moralnosti; kao što to podrazumijeva i da unatoč tome što su kršćanski pisci oblikovali pojam djevičanstva uzdižući važnost duhovne kreposti, a posve potisnuvši tijelo, žena može biti moralni subjekt isključivo ako je isključena iz područja seksualnosti“ (Dulibić-Paljar 137). Sofistički se dokazuje uvijek i samo jedno te isto: žene koje nisu virilne nisu moralne, ali ostaju žene / žene koje su virilne jesu moralne, ali više nisu žene! U svrhu dokaza koristi se sama nedokazana teza (*circulus vitiosus*), isto se dokazuje varijacijom istoga (*idem per idem*). Nije moguće provesti znanstvenu provjeru teza, a da se kao „kula od karata“ ne sruši cijeli sustav.

Nasuprot tomu interpretativni model Ecove semiotike ne polazi od zadanoga ishoda tumačenja nego suradnički prilazi tekstu kao nepoznatom događaju, iskušava različite interpretativne hipoteze i predviđa mogućnost da mogu biti opovrgnute. U izlučivanju promašenih tumačenja ili krivih interpretativnih hipoteza Eco se poziva na *popperovsko* načelo opovrgljivosti (*falsifiability*), koje slijedi Peirceovo načelo falibilizma i temelji se na metodološkom postulatu da je pravi *test* neke teorije pokušaj da ju se *falsificira* ili opovrgne: „Stoga možemo prihvatiti neku vrstu popperovskog načela prema kojem, ako i ne postoje pra-

³⁰ Kao sigurna činjenica uzima se ono što samo po sebi nije ni dokazano ni dokazivo, ali se kao „činjenica“ predstavlja u literaturi: „Činjenica da je muškost povezana sa spasenjem (dok je ženskost povezana s grijehom)“, ističe pritom Castelli, „nije novina u odnosu na tradiciju, ali je nova bila ideja da žena može dospjeti do svetosti i spasenja ‘postajući muško’“. Iz toga Dulibić-Paljar zaključuje: „Ta je ideja isto tako podrazumijevala da je napuštanje ‘ženskosti’ stalni znak osobne transformacije žene koja se sprema za čestit život i u tom smislu takva transformacija postaje uvjet za djevičanstvo, za virilan i borben odnos prema sebi koji se u njemu očekuje“ (135).

vila koja pomažu utvrditi koja su tumačenja ‘najbolja’, postoji barem pravilo za utvrđivanje koja su ‘loša’“ (*Limits* 60).³¹

Znanstvenost se ne stječe načelom dokazivosti i verifikacijom, jer je gotovo svaku teoriju lako dokazati i verificirati – ako je potvrda ono što tražimo – nego je kriterij znanstvenog statusa neke teorije njezina „falsifikabilnost“ ili opovrgljivost, „testabilnost“ (Thornton; Berčić 24–25; Danesi, „Semiotics as a Metalanguage for the Sciences“ 75). Drugim riječima, teorija je istinita ako se pokaže da nije lažna (Danesi, „Eco’s Definition of Semiotics as the Discipline of Lying“ 19–20). Ključna razlika između znanstvenih i pseudoznanstvenih ili mit-skih teorija leži u tomu jesu li one metodološki tako postavljene da ih je moguće izložiti osporavanju ili pobijanju.³²

Zaključak

Eco je dosljedno obrazlagao neodrživost „utopije“ da se tekst može tumačiti kao da ima jedno „definitivno, izvorno i konačno autorizirano značenje“ (*Limits* 2), ali još je jasnije upirao prstom na apsurdnost teorija radikalno orijentiranih na čitatelje, kojima je tekst „samo piknik na koji autor donosi riječi, a čitatelji smisao“ (*Interpretation and Overinterpretation* 24)³³ te predlagao suradnički odnos kao treću „opciju“ (*Limits* 6) uz snažno zagovaranje prava teksta. Interpretativnih je ishoda potencijalno beskonačno mnogo i čitatelj ima pravo isprobati neograničeni broj interpretativnih hipoteza, ali sam tekst poneke izričito odbacuje. Riskirajući prigovor za tekstualizam,³⁴ Eco ustrajno zagovara tradicionalni

³¹ Popperovsko načelo kao kriterij i pokazatelj da sve interpretacije „ne prolaze“ Eco ponavlja (*Role* 163; *Interpretation and Overinterpretation* 52) i varira na više mjesta (*Interpretation and Overinterpretation* 24–25, 52, 144; „An Author and his Interpreters“ 60).

³² Kao što pokazuje kvantna fizika, tvrdi Danesi u članku „Semiotics as a Metalanguage for the Sciences“, znanost ne napreduje linearno, nego tako što se prethodne teorije pod težinom novih empirijskih nalaza pokazuju neodrživima, („raspadaju“ se), odbacuju i zamjenjuju novim (75). Marksističke i psihoanalitičke teorije prema Popperu su pseudoznanstvene jer su imune na mogućnost opovrgavanja (Thornton; Berčić 24–25). Eco u marksizmu i lenjinizmu pronalazi „gnostički sindrom“: partija na čelu kolone, izabrana skupina posjeduje ključeve znanja i otkupljenja (*Interpretation and Overinterpretation* 37).

³³ Usporedbu o pikniku Eco preuzima od Todorova.

³⁴ Načelo „unutarnje koherentnosti teksta“ tipično je prema Rortyju za slabe „tekstualiste“ (usp. Šimić 6). Reakcija Rortyja („The Pragmatist’s Progress“) na granice koje Eco postavlja tumačenju, kao i drugih kritičara (Jonathan Culler, „In Defense of Overinterpretation“; Christine Brooke-Rose, „Palimpsest History“), uvrštena je u knjigu *Interpretation and Overinterpretation*. Rorty, između ostaloga, u tom članku osporava razliku između interpretacije i upotrebe teksta (ključno pragmatičko pitanje nije učinak teksta nego njegova uporaba) i unutarnju koherentnost teksta te podcrtava

hermeneutički postulat unutarnje koherentnosti teksta, i „ne srami se priznati“ valjanost „starog“ hermeneutičkog kruga (*Limits* 59; *Interpretation and Overinterpretation* 64), koji nije dokinut prihvaćanjem neograničene semioze kao semiotičkoga okvira tumačenja. Tekst u svemiru semioze ne pluta nasumce ni besciljno. Svaki novi interpretant dovodi do ekspanzije značenja u dijaloškom odnosu s drugim znakovima u labirintu semioze, ali ekonomija i pragmatički okvir semioze ne dopuštaju povezivanje svega sa svime. Tumačenje pred kojim tekst stoji kao reprezentamen napreduje kroz neograničenu semiozu tako što sa svakim novim interpretantom saznajemo uvijek nešto više u „nekom pogledu ili svojstvu“ u odnosu na polazni reprezentamen, nikada sve, ali ne i nužno uvijek nešto „drugo“. Konačno, svemir semioze odvija se u prostoru konkretne ljudske kulture i limiran je kontekstualnim čimbenicima³⁵ upisanima u lokalni format globalne enciklopedije.

Ako se iz tumačenja, kao i iz semioze isključe *logos* i konkretni kulturni okviri te zanemari unutarnja tekstualna koherencija tada je čitatelju sve dopušteno, ali to više nije interpretacija teksta nego samo *uvježbavanje* semioze (Eco, „Model čitatelja“ 100). Kategorije pogrešivosti i opovrgljivosti osiguravaju kategorijalnu znanstvenost interpretativnim pokušajima, omogućujući također njihovo vrednovanje. Ako i nije moguće utvrditi ni provesti jednu, istinitu i objektivnu interpretaciju, moguće je odrediti granice ili minimalne uvjete izvan kojih interpretacija postaje promašena, arbitrarno prekidajući lanac interpretanata. Eco odlučno odbacuje epistemološki relativizam prema kojem su sve interpretacije jednakovrijedne ili su sve nužno pogrešne. Sve interpretacije jednostavno nemaju *sretan kraj*. Ekonomičnost interpretativnih hipoteza važna je značajka abdukcije u suglasju s tekstom kao ekonomičnim strojem koji lijeno prepušta čitatelju da obavi dio njegovih zadaća, ali pragmatički odbacuje one teze koje ga priječe da bude upotrijebljen onako kako to „on“ želi. Logika interpretacije za Eco je logika hipotetsko-abduktivnoga zaključivanja koja od tumača zahtijeva i detektivsku maštovitost u postavljanju hipoteza i racionalnost u provedbi metodoloških postulata s ciljem otkrivanja logike teksta. Ona konačno nužno

Ecovo priklanjanje „starom i još uvijek važećem hermeneutičkom krugu“. Koherentnost teksta nije prema Rortyju nešto što postoji prije tumačenja. Tekst ima koherentnost tek s posljednjim zavrtačem „hermeneutičkoga kotača“ (97).

³⁵ Već u ranim radovima, tvrdi Bondanella, Eco se kritički odnosi prema *croceanskom* idealizmu i zbog elitizma i zbog odmak od povijesne stvarnosti, iskazujući trajno nesklonost nehistorijskim i ahistorijskim metodama (novokritičara i strukturalista) i drži neprihvatljivom idealističku premisu o strukturama imanentnim tekstu (24, 26).

zahtijeva i uključivost pogreške. Čitatelj dakle ima onoliko slobode koliko mu je tekst voljan dopustiti.

Nasuprot tomu u „hermetičkoj semiozi“ – za što je paradigma dekonstrukcijsko čitanje – svaki je detalj podvrgnut sumnji te skriva nedostižnu i na koncu praznu „ezoterijsku tajnu“, čime je otvorena neograničena sloboda čitatelja i njegovu užitku,³⁶ ali je poništeno pravo teksta koji pluta nasumce izložen pseudokonotaciji kancerogenog tipa (konotativna neoplazma). Tekst je apsolutno otvoren, tumaču je dopušteno sve, ali on više ne tumači tekst nego ga demijurg ponovno stvara. Rodni studiji kao primjer finalističkoga modela tumačenja, u kojem su interpretativni ishodi unaprijed zadani, druga su strana opsesivnoga „paranoičnoga“ čitanja u kojemu tekstovi ne plutaju nasumce nego su apsolutno nadzirani tezom koju treba dokazati.³⁷ Tekst je apsolutno zatvoren, tumaču je dopušteno sve, ali on više ne tumači tekst nego ga koristi u vlastite svrhe, prekrajajući anakronično „staro“ prema kriteriju novoga. Fragmenti tekstova istrgnuti iz neposrednog tekstualnog konteksta koji bi im osigurao minimalnu tekstualnu koherenciju, kao i iz aktualnoga društvenog konteksta bez kojega nema enciklopedijske kompetencije, složeni su u apsolutno nadziran „korpus“ kojemu je jedini nedostatak što su sve kockice na savršenom mjestu.³⁸ Teze su metodološki tako postavljene da se ne mogu ni provjeriti ni opovrgnuti, a neograničena interpretativna sloboda konačan cilj ima u aktivizmu prema Marxovu načelu u posljednjoj „Tezi o Feuerbachu“: „Filozofi su svijet samo različito tumačili, ali radi se o tome da se on izmijeni“ (Marx 9). U svjetlu zalaganja za prava drugih i drukčijih u suvremenosti, provodi se prosvjetiteljski kolonijalizam nekih drugih „drukčijih“ u prošlosti koji nisu imali „sreću“ dijeliti naše maglovite pojmove. Etos respekta pred tekstem kao pred nepoznatom šumom zamijenjen je stavom kulturne superiornosti nad tekstem kojim se kreće kao po vlastitu vrtu. Probijen je ozonski omotač teksta.

Rehabilitacija kategorijalne znanstvenosti, metodološka disciplina u provedbi interpretacije i postavljanju kognitivnih ciljeva, svjesnost o granicama „pra-

³⁶ Užitek u tekstu, riječima Barthesa (*The Pleasure of the Text*), može poprimiti oblik „plutanja“ (*drift*), jer ono nije nužno „trijumfalnog“, „junačkog“ „mišićavog“ tipa, a događa se „kad god *ne poštujem cjelinu*“ (18).

³⁷ U osvrtu na početke angloameričke feminističke kritike Biti uspoređuje „spolnu ideologiju“ s „teorijama dobro organiziranih zavjera“ (87).

³⁸ Prema Bloomovoj terminologiji takva bi se čitanja mogla uvrstiti u „jaka pogrešna čitanja“ (*strong misreading*), a provode ih prema Rortyju „jaki tekstualisti“ (usp. Eco, *Limits* 56).

va“ i „sloboda“ čitatelja pred logikom teksta i logosom semioze važna su mjesta Ecove semiotike koja u sumraku humanistike pozivaju na obnovu heurističkoga razgovora s tekstem. Vještinom postavljanja „pravih pitanja“ možda je još uvijek moguće zaštititi tekst od sve razornijih oblika interpretativnoga nasilja i uložiti dodatni napor za njegovu ekološku održivost. Prije nego se sve lijepo raspadne u tekst koji to i jest i nije – digitalni hipertekst.

Literatura

- Bacha, Maria de Lourdes. „Peirce’s Fallibilism in the Context of the Theory of Cognition and the Theory of Inquiry.“ *Charles Sanders Peirce in His Own Words. 100 Years of Semiotics, Communication and Cognition*, uredili Torkild Thellefsen i Bent Sørensen, De Gruyter, 2014, str. 109–14.
- Barthes, Roland. *The Pleasure of the Text*. Preveo Richard Miller, Hill and Wang, 1975.
- . „Smrt autora.“ Preveo Miroslav Beker, *Suvremene književne teorije*, uredio Miroslav Beker, Sveučilišna naklada Liber, 1986, str. 176–80.
- Beker, Miroslav. *Semiotika književnosti*. Zavod za znanost o književnosti, 1991.
- Bellucci, Francesco. „Eco and Peirce on Abduction.“ *European Journal of Pragmatism and American Philosophy* [Online], sv. 10, br. 1, 2018, str. 1–19.
- Berčić, Boran. „Popper, Hempel i Wason – o psihološkoj i logičkoj asimetriji verifikacije i falsifikacije.“ *Revija za sociologiju*, sv. 39, br. 1–2, 2003, str. 23–41.
- Bianchi, Cinzia i Clare Vassallo. „Introduction.“ *Semiotica*, br. 206 [Umberto Eco’s Interpretative Semiotics: Interpretation, Encyclopedia, Translation], 2015, str. 5–11.
- Bianchi, Cinzia. „Textual Ideological Structures and Reader Competence in the Interpretative Semiotics of Umberto Eco.“ *Umberto Eco in His Own Words*, uredili Torkild Thellefsen i Bent Sørensen, De Gruyter, 2017, str. 127–33.
- . „Thresholds, Boundaries, Limits: Ideological Analysis in the Semiotics of Umberto Eco.“ *Semiotica*, br. 206 [Umberto Eco’s Interpretative semiotics: Interpretation, Encyclopedia, Translation.], 2015, str. 109–27.
- Biti, Vladimir. *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Matica hrvatska, 1997.
- Bondanella, Peter E. *Umberto Eco and the Open Text: Semiotics, Fiction, Popular Culture*. Cambridge UP, 1997.
- Buczynska-Garewicz, Hanna. „Semiotics and Deconstruction.“ *Reading Eco. An Antology*, uredio Rocco Capozzi, Indiana UP, 1997, str. 163–72.
- Capozzi, Rocco. „Interpretation and Overinterpretation. The Rights of Texts, Readers and Implied Authors.“ *Reading Eco. An Antology*, uredio Rocco Capozzi, Indiana UP, str. 217–34.
- Campbell, Cary. „Educating Openness: Umberto Eco’s Poetics of Openness as a Pedagogical Value.“ *Signs and Society*, sv. 6, br. 2, 2018, str. 305–31.
- Čale, Morana. *Theoria in fabula. Romani Umberta Eca*. Antibarbarus, 2012.

- Danesi, Marcel. „Eco's Definition of Semiotics as the Discipline of Lying.“ *Umberto Eco in His Own Words*, uredili Torkild Thellefsen i Bent Sørensen, De Gruyter, 2017, str. 19-25.
- . „Semiotics as a Metalanguage for the Sciences.“ *Semiotics and Its Masters*, sv. 1, uredili Kristian Bankov i Paul Cobley, De Gruyter, 2017, str. 61-81.
- Davidson, Helle Munkholm. „Encyclopaedia, Cultural Reflection and Aesthetic Code Changing.“ *Umberto Eco in His Own Words*, uredili Torkild Thellefsen i Bent Sørensen, De Gruyter, 2017, str. 26-32.
- Desogus, Paolo. „The Encyclopedia in Umberto Eco's Semiotics.“ *Semiotica*, br. 192, 2012, str. 501-21.
- Di Martino, Loredana. „Being and the Limits of Interpretation: The Role of Realism in Umberto Eco's Interpretative System.“ *Umberto Eco in His Own Words*, uredili Torkild Thellefsen i Bent Sørensen, De Gruyter, 2017, str. 258-66.
- Dulibić-Paljar, Dubravka. „Marulićev diskurs o djevičanstvu u Instituciji i Evanđelistaru.“ *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, sv. 56, br. 2. str. 125-41.
- Eco, Umberto. „An Author and his Interpreters.“ *Reading Eco: An Anthology*, uredio Rocco Capozzi. Indiana UP, 1997, str. 59-70.
- . *From the Tree to the Labyrinth. Historical Studies on the Sign and Interpretation*. Preveo Anthony Oldcorn, Harvard UP, 2014.
- . „Intentio lectoris: napomene o semiotici recepcije.“ Preveo Borislav Mikulić, *Treći program Hrvatskoga radija*, br. 47, 1995, str. 21-30.
- . *Lector in fabula: la cooperazione interpretativa nei testi narrativi*. Bompiani, 1979.
- . *The Limits of Interpretation*. Indiana UP, 1990.
- . „Model čitatelja.“ Prevela Morana Čale Knežević, *Republika, mjesečnik za književnost*, sv. 44, br. 9/10, 1988, str. 92-105.
- . *The Open Work*. Prevela Anna Concogni, Harvard UP, 1989.
- . *Opera aperta: forma e indeterminazione nelle poetiche contemporanee*. Bompiani, 1962.
- . *The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts*. Indiana UP, 1979.
- . *Semiotics and the Philosophy of Language*. Indiana UP, 1986.
- . Šest šetnji pripovjednim šumama. Preveo Tomislav Brlek, Algoritam, 2005.
- . *A Theory of Semiotics*. Indiana UP, 1976.
- . „The Theory of Signs and the Role of the Reader.“ *The Bulletin of the Midwest Language Association*, sv. 14, br. 1, 1981, str. 35-45.
- Eco, Umberto, et al. *Interpretation and Overinterpretation*, uredio Stefan Collini, Cambridge UP, 1992.
- Heywood, Andrew. *Political Ideologies. An Introduction*. Palgrave Macmillan, 2007.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16245>. Pristupljeno 10. prosinca 2020.

- Kindt, Tom i Hans-Harald Müller. *The Implied Author. Concept and Controversy*. De Gruyter, 2006.
- Lindberg, Helen. *Only Women Bleed? A Critical Reassessment of Comprehensive Feminist Social Theory*. Örebro UP, 2009.
- Lorusso, Anna Maria. „Looking at Culture Through Ideological Discourse.“ *Umberto Eco in His Own Words*, uredili Torkild Thellefsen i Bent Sørensen, De Gruyter, 2017, str. 48–56.
- Marot Kiš, Danijela. „Tijelo, um i zabranjene istine: kognitivistička perspektiva romana *Ime ruže* Umberta Eca.“ *Fluminensia*, sv. 19, br. 2, str. 73–93.
- Marx, Karl [Marks, Karl]. „Teze o Feuerbachu.“ Ludwig Feuerbach, *Izbor uz djela*. Preveo Vanja Sutlić, Matica hrvatska, 1956, str. 7–9.
- Nöth, Winfried. *Priručnik semiotike*. Drugo prošireno izdanje. Preveo Ante Stamać, Ceres, 2004.
- Oraić Tolić, Dubravka. *Citatnost u književnosti, umjetnosti i kulturi*. Ljevak, 2019.
- Orange, Donna, „Is Peirce’s Fallibilism an Ethical Attitude.“ *Charles Sanders Peirce in His Own Words. 100 Years of Semiotics, Communication and Cognition*, uredili Torkild Thellefsen i Bent Sørensen, De Gruyter, 2014, str. 105–08.
- Paavola, Sami. „Fibers of Abduction.“ *Charles Sanders Peirce in His Own Words. 100 Years of Semiotics, Communication and Cognition*, uredili Torkild Thellefsen i Bent Sørensen De Gruyter, 2014, str. 365–72.
- Paolucci, Claudio. „Three Pragmatist Legacies in the Thought of Umberto Eco.“ *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, sv. 10, br. 1, 2018, str. 1–11.
- Peirce, Charles Sanders. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Electronic Edition, sv. 1–6, uredili Charles Hartshorne and Paul Weiss; sv. 7–8, uredio A. W. Burks, Belknap Press of Harvard UP, 1958–1966, <http://www.nlx.com/collections/95>. Pristupljeno 4. travnja 2020.
- . *Izabrani spisi o teoriji znaka in pomena ter pragmaticizmu*. Prevela Alenka Hladnik, et al. Narodna in univerzitetna knjižnica, 2004.
- Petrilli, Susan. „Toward Interpretation Semiotics.“ *Reading Eco. An Antology*, uredio Rocco Capozzi, Indiana UP, 1997, str. 121–36.
- Pier, John. „On the Semiotic Parameters of Narrative: A Critique of Story and Discourse.“ *What is Narratology? Questions and Answers Regarding the Status of a Theory*, uredili Tom Kindt i Hans-Harald Müller, De Gruyter, 2003, str. 73–98.
- Pisanty, Valentina. 2015. „From the Model Reader to the Limits of Interpretation.“ *Semiotica*, br. 206 [*Umberto Eco’s Interpretative semiotics: Interpretation, Encyclopedia, Translation.*], 2015, str. 37–61.
- . „The Sememe as a Virtual Text.“ *Umberto Eco in His Own Words*, uredili Torkild Thellefsen i Bent Sørensen, De Gruyter, 2017, str. 143–48.
- Pobrić, Edin. „Moderna i njeni manirizmi – Otok prethodnoga dana Umberta Eca“ *Anafora – časopis za znanost o književnosti*, sv. 5, br. 2, str. 315–55.

- Rorty, Richard. „The Pragmatist’s Progress.“ *Interpretation and Overinterpretation*, uredio Stefan Collini, Cambridge UP, 1992, str. 89-108.
- Salih, Sarah. *Versions of Virginity in Late Medieval England*. D. S. Brewer, 2001.
- Santaella, Lucia. „The Semiosphere: A Synthesis of the Physio-, Bio-, Eco-, and Technospheres.“ *Charles Sanders Peirce in His Own Words. 100 Years of Semiotics, Communication and Cognition*, uredili Torkild Thellefsen i Bent Sørensen, De Gruyter, 2014, str. 457-64.
- Seed, David. „The Open Work in Theory and Practice.“ *Reading Eco. An Antology*, uredio Rocco Capozzi, Indiana UP, 1997, str. 73-81.
- Šimić, Krešimir. „Književnost i liberalna demokracija u postfilozofijskoj filozofiji Richarda Rortyja.“ *Književna smotra: časopis za svjetsku književnost*, sv. 51, br. 191(1), str. 3-17.
- Todorov, Tzvetan. *Symbolism and Interpretation*. Prevela Catherine Porter, Cornell UP, 1982.
- Thornton, Stephen. „Karl Popper.“ *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, uredio Edward N. Zalta, <https://plato.stanford.edu/entries/popper/>. Pristupljeno 7. veljače 2020.
- Wirth, Uwe. „Abductive Inference and Literary Theory – Pragmatism, Hermeneutics and Semiotics.“ *The Commens Encyclopedia. The Digital Encyclopedia of Peirce Studies. New Edition*, uredili Mats Bergman i João Queiroz, 2014, <http://www.commens.org/encyclopedia/article/wirth-uwe-abductive-inference-and-literary-theory-%E2%80%93-pragmatism-hermeneutics-and>. Pristupljeno 3. ožujka 2020.

THE RIGHTS OF THE TEXT. UNLIMITED SEMIOSIS AND LIMITS OF INTERPRETATION – TRACING UM- BERTO ECO'S SEMIOTICS

Abstract

Ružica PŠIHISTAL

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Humanities and Social Sciences

Lorenza Jägera 9
HR – 31 000 Osijek
rpsihistal@ffos.hr

Eco opened the door to the reader already in the pre-semiotic phase (*Opera aperta*, 1962), and then through the title (*Lector in fabula*, 1979) he positioned the reader in the very center of the “story” about the semiotics of literature. In taking over Peirce’s concept of unlimited semiosis as the key to the semiotic openness of the text that offers a potentially unlimited number of interpretive attempts in the expansion of meaning, Eco is almost scrupulously concerned about misinterpretations of semiosis. His persistent advocacy of a collaborative relationship between the reader and the text is increasingly taking the form of an apologetic advocacy for the rights of the text and the necessity of delineating the minimum limits of interpretation (*The Limits of Interpretation*, 1990). As Eco taught, the potentially limitless semiosis does not lead to the absolute reader freedom, it does not mean that interpretation has no criteria and that all interpretations have a happy ending. It was a silent voice. The exponential growth of readers’ “rights” and “freedoms” was unstoppable in poststructuralism. This study poses the questions as to why deconstruction and gender studies, as examples of exclusive perspectives (radical *openness* of the text left to limitless semiosis / radical *closedness* of the text that has only a predetermined meaning), are violations of the collaborative attitude toward the text and whether we can find in Eco’s interpretive semiotics the epistemological and methodological foundations for the protection or environmental sustainability of the text.

Keywords: Umberto Eco, literary semiotics, semiosis, open text, limits of interpretation

